

СУТНІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕСТОРІВ

У даній роботі систематизовано теоретичні положення сутності організації та функціонування недержавних пенсійних фондів. Визначено переваги та недоліки даних фондів як інституційних інвесторів на ринку інвестування України. Ключові слова: інвестиції, недержавні пенсійні фонди, фінансові інструменти, інвестиційні активи.

В данной работе систематизированы теоретические положения сущности организации и функционирования негосударственных пенсионных фондов. Определены преимущества и недостатки данных фондов как институциональных инвесторов на рынке инвестирования Украины. Ключевые слова: инвестиции, негосударственные пенсионные фонды, финансовые инструменты, инвестиционные активы.

In this paper the theoretical nature of the organization and functioning of private pension funds are systematized. Advantages and disadvantages of these funds as institutional investors in the investment market in Ukraine are determined. Key words: investment, private pension funds, financial instruments, investment assets.

Постановка проблеми. Пошук та залучення інвестиційних ресурсів є однією з ключових задач сучасного ринкового середовища. Саме вивільнення та освоєння інвестицій з нерозвинених нині джерел може дати можливість забезпечити необхідний рівень провадження процесів розвитку та розбудови економічної системи не тільки на макро-, але й на мікрорівнях.

Світова практика використання активів недержавних пенсійних фондів свідчить про те, що дані інституції є надзвичайно перспективними у ситуації хронічної нестачі інвестиційних ресурсів. Це пояснюється впершу чергу тим, що дані фонди не лише виконують свою безпосередню соціально-захисну функцію, але й виступають у ролі інвестора, які мають у своєму розпорядженні інвестиційні ресурси довготермінового характеру [1, с. 158].

Недержавні пенсійні фонди сприяють процесу трансформації потоків грошових ресурсів з форми заощаджень та кінцевих витрат населення у форму інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням наукового напрямку функціонування та розвитку недержавних пенсійних фондів впродовж останніх років займаються такі вітчизняні вчені-економісти, як Бахмач А. [2, 3], Лібанова Е. [4], Сальникова Т. [5, 6], Гладчук О. [7] та ін.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Але на сьогоднішній день досі не повністю досліджено усі аспекти діяльності недержавних пенсійних фондів, через які доцільно визначити переваги та недоліки, які властиві їм як інституційним інвесторам.

Мета статті і виклад основного матеріалу. Таким чином, метою даного дослідження є систематизація теоретичних положень сутності організації та функціонування недержавних пенсійних фондів, а також

визначення переваг та недоліків даних фондів як інституційного інвестора на ринку інвестування України.

Світовий досвід свідчить про те, що діяльність недержавних пенсійних фондів (НПФ) сприяє збільшенню обсягів інвестування реального сектору економіки, використовуючи раніше не задіяні приватні пенсійні активи, що виступає необхідною умовою розвитку економічної системи будь-якої держави. Проте, для оптимального та ефективного використання таких активів перш за все необхідне розуміння самої сутності НПФ, а також їх можливостей як учасників інвестиційного ринку.

Пенсійна система як така функціонує на трьох рівнях: 1. обов'язкове загальнодержавне пенсійне забезпечення; 2. накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; 3. система недержавного пенсійного забезпечення.

НПФ належать до третього рівня пенсійної системи, яка на даний момент є недостатньо розвинутою на ринку пенсійного забезпечення України, хоча й не можна заперечувати поступове реформування та її розвиток.

Діяльність НПФ полягає у акумулюванні активів учасників даного пенсійного фонду та збереженні їх обсягів та вартості, через провадження інвестиційної діяльності. Саме дохід від інвестиційної діяльності дає можливість компенсувати рівень інфляційних процесів, а також збільшувати загальний обсяг активів кожного окремого учасника НПФ.

У світовій практиці НПФ поділяють на два основні види, відповідно до ступеню юридичної відокремленості активів фонду від вкладників чи адміністратора: автономні та неавтономні [8]. Автономні НПФ визначаються як незалежні юридичні особи, які використовуються для пенсійного забезпечення і здійснення відповідних виплат. В свою чергу, неавтономні пенсійні фонди складаються з резервів чи інших активів, які юридично не відокремлені від вкладника чи адміністратора, та інших активів, власниками яких є вкладники [9]. Відповідність НПФ тому чи іншому її виду пояснюється перш за все вихідними даними, які були використані при формуванні та організації кожного окремо взятого фонду.

Розподіл НПФ може також проводитися відповідно до характеристик його учасників та засновників, що відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл НПФ відповідно до характеристики учасників та засновників фонду

	Відкриті	Корпоративні	Професійні
Засновники	Юридичні особи	Юридичні особи-роботодавці	Об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, професійні спілки, фізичні особи, пов'язані за робом їх професійної діяльності

Продовження табл. 1

Учасники	Фізичні особи	Фізичні особи, що перебувають у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками та роботодавцями платниками даного фонду	Фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності
-----------------	---------------	---	---

Як ми бачимо з таблиці 1, засновниками НПФ завжди виступають юридичні-особи, які відповідають за організаційну складову діяльності фонду. Проте засновники в жодному разі не мають втручатися в організаційний процес діяльності фонду, який відбувається виключно за участю незалежних адміністратора, управляючого активами фонду та зберігача активів фонду. При цьому, у ролі адміністратора та управляючого активами можуть виступати одні й ті самі особи, в той час як зберігач неодмінно має бути незалежним. Функції усіх учасників організаційного процесу НПФ відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Функції учасників організаційного процесу НПФ

Учасники організаційного процесу НПФ	Функції
Адміністратори	Обслуговування вкладників та учасників фонду (ведення бухгалтерії та податкового обліку НПФ)
Управляючі активами фонду	Інвестування активів НПФ
Зберігачі активів фонду	Банківське обслуговування НПФ, зберігання та облік активів НПФ

Загалом НПФ функціонують як неприбуткові організації (непідприємницькі товариства), адже безпосередні засновники таких фондів не отримують жодної винагороди від власної діяльності, окрім покриття витрат на організацію діяльності даного фонду. Тобто діяльність НПФ не передбачає отримання прибутку від інвестиційної діяльності засновниками. Натомість дохід від інвестиційної діяльності розподіляється між учасниками фонду, що і дає змогу нівелювати рівень показників інфляції, а також збільшувати загальний обсяг активів учасників.

З метою зменшення ризиків зазнання збитків від провадження інвестиційної діяльності, українським законодавством визначені граничні межі вкладання коштів НПФ у різні види цінних паперів, що відображено у табл. 3 [10].

Таблиця 3

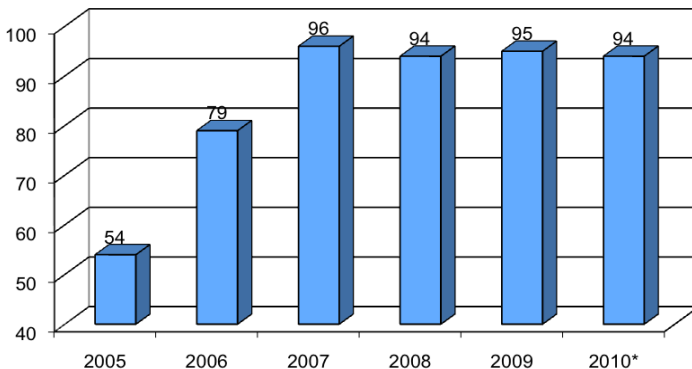
Фінансові інструмент інвестиційної діяльності НПФ	Обмеження відповідно до чинного законодавства України
Цінні папери одного емітента	≤ 5% загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду
Інші активи, не заборонені законодавством України	
Цінні папери, емітентом яких є засновник НПФ	
Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати одного банку	≤ 10% загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду
Об'єкти нерухомості	
Банківські метали	
Цінні папери, емітентом яких є засновник даного фонду, протягом перших п'яти років з початку заснування НПФ	≤ 20% загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду
Цінні папери, доходи за якими гарантовано Радою міністрів АРК, та облігації місцевих позик	
Цінні папери іноземних емітентів	
Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати банків	≤ 40% загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	
Акції українських емітентів	
Цінні папери, доходи за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України	≤ 50% загальної вартості пенсійних активів пенсійного фонду

Таким чином, виходячи з загальної характеристики НПФ, стає очевидним, що дані фонди є надзвичайно привабливими та перспективними учасниками як ринку пенсійного забезпечення, так і інвестиційного ринку.

Однією з ключових переваг діяльності НПФ є і система оподаткування даної діяльності. Так, відповідно до чинного законодавства, НПФ звільнені від оподаткування вкладів учасників аж до моменту одержання пенсійних виплат, що дає змогу вільно інвестувати пенсійні активи, не сплачуючи податки після закінчення кожного інвестиційного циклу.

Загальна динаміка розвитку НПФ в Україні свідчить про те, що, хоча й повільними темпами, але дана система пенсійного забезпечення впевнено набуває розвитку в Україні. Так, за період з 2005 по 2010 роки кількість НПФ зросла майже у два рази (рис. 1) [11]. Також варто відмітити те, що відсутність різкого збільшення кількості НПФ можна не тільки пояснити впливом загального кризового стану в національній економічній системі, але

також можна сприймати і як позитивний показник, адже це свідчить, що існуючі НПФ є достатньо стійкими та стабільними, аби витримати несприятливі умови як зовнішнього, так і внутрішнього ринку.

* станом на 31.09.2010 року

Рис. 1 Кількість недержавних пенсійних фондів в Україні, 2005-2010 роки

Переважними напрямками інвестування пенсійних активів на вітчизняному ринку є депозити в банках, облігації підприємств–резидентів України, цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, та акції українських емітентів. Так, станом на 30.09.2010 року інвестиційна діяльність НПФ мала структуру, що відображена на рис. 2.

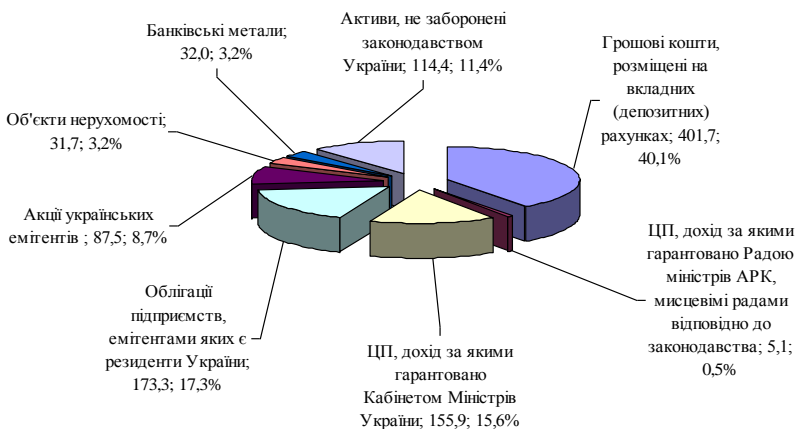

Рис. 2 Обсяги інвестиційних активів НПФ в Україні, млн. грн.

Таким чином, можна виділити цілий перелік переваг діяльності НПФ як інституційних інвесторів на вітчизняному інвестиційному ринку, а саме:

1. Здатність акумулювати значні інвестиційні активи, без жорсткої залежності від того чи іншого учасника НПФ, адже виплата пенсійних зобов'язань одному учаснику фонду суттєво не зменшить його інвестиційні можливості.

2. Наявність суттєвих податкових пільг для НПФ:

– для роботодавців-вкладників – відсутність оподаткування податком на прибуток пенсійних внесків і можливість відносити суму таких внесків до валових витрат;

– для адміністраторів та управляючих активами НПФ – звільнення від оподаткування податком на додану вартість.

3. Використання у якості об'єктів інвестування фінансових інструментів переважно реальних ліквідних активів, дохід за якими гарантовано державою та відомими компаніями, а також валютними цінностями та нерухомістю, що є передумовою не тільки рентабельності, але й надійності вкладень [12].

4. Вивільнення коштів, що раніше перебували у формі приватних заощаджень, і трансформація їх у форму інвестиційних ресурсів, що збільшує можливості інвестиційного ринку.

5. Нівелювання рівня ризиковості інвестиційної діяльності і, відповідно, пенсійних активів вкладників, через визначені на законодавчому рівні обмеження, щодо вкладання капіталу у ті чи інші фінансові інструменти.

Таким чином, розвиток та функціонування НПФ є перспективним напрямом у процесі формування потужного та стабільного інвестиційного ринку в Україні як на мікро-, так і на макрорівнях. Проте, існують і об'єктивні чинники, які стають на перешкоді розбудови системи недержавного пенсійного забезпечення, а саме:

По-перше, недостатня розвиненість національного фондового ринку, що не дозволяє в повному обсязі реалізовувати усі потенційні можливості використання заощаджень населення (втлених у формі пенсійних активів) в інвестиційних процесах.

По-друге, недосконалість законодавчого забезпечення інвестиційної діяльності НПФ, що відображається у дещо жорстких обмеженнях вкладання активів фондів у різні фінансові інструменти інвестиційних процесів.

По-третє, недостатня інформованість населення про саму сутність НПФ та переваг участі у даних фондах.

По-четверте, відсутність обмежень, щодо системи бонусних виплат учасникам організаційного процесу НПФ, особливо адміністраторів та управляючих активами фондів, що може стати причиною зловживать та недобросовісної поведінки.

Висновки. До положень наукової новизни даної статті можна віднести систематизацію теоретичних положень, щодо формування та функціонування

недержавних пенсійних фондів на вітчизняному ринку, що дає змогу визначити характерні риси даних фондів у контексті їх діяльності, як інституційних інвесторів. Також було визначено переваги даних фондів, а також перешкоди на шляху формування ефективного та динамічного ринку використання активів недержавних пенсійних фондів під час провадження ними інвестиційної діяльності.

Таким чином, система недержавного пенсійного забезпечення загалом та НПФ зокрема є надзвичайно потужними учасниками національного інвестиційного ринку. Саме використання пенсійних активів дає змогу вивільнити раніше незадіяний капітал населення, що перебував у формі заощаджень, та перенаправити його у реальний сектор економіки у формі інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабірад М.М. Особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні [Текст] / Бабірад М.М. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Випуск 19.3. – с. 157-163.
2. Бахмач А. Недержавні пенсійні фонди: статистика, перспективи [Текст] / А. Бахмач // Вісник пенсійного фонду України. – 2008. - №9. – с. 14-15.
3. Бахмач А. Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні [Текст] / А. Бахмач // Вісник пенсійного фонду України. – 2008. - №3. – с. 12-13.
4. Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку: монографія [Текст] / [Лібанова Е.М., Новіков В.М., Макарова О.В. та ін.]. – К.: Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2006. – 178 с.
5. Сальникова Т. Недержавна пенсія: головне – надійність [Текст] / Т. Сальникова // Вісник пенсійного фонду України. – 2008. – № 6. – с. 20-21.
6. Сальников Т. Пенсійне забезпечення: світовий досвід [Текст] / Т. Сальникова // Вісник пенсійного фонду України. – 2008. – № 7. – с. 2-26.
7. Гладчук О.М. Недержавні пенсійні фонди на фінансовому ринку [Текст] / О.М. Гладчук // Вісник ДонДУУ. – 2008. - № 1(43). – с. 105-108.
8. Marossy A., Yermo J. Pension fund governance [Електронний ресурс] : Organisation for Economic Co-operation and Development / Режим доступу: www.oecd.org/dataoecd/18/29/41013956.pdf
9. Вітка Ю.В. Недержавні пенсійні фонди: теоретичні та практичні аспекти [Текст] / Ю.В. Вітка // Наукові записки НаУКМА. – 2005. – Т. 38: Юридичні науки. – с. 18-23.
10. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року № 1057-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>
11. Українська асоціація інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituib/analit_npf.html
12. Кузнєцова А.Я. Місце і роль недержавних пенсійних фондів на фондовому ринку України [Текст] / А.Я. Кузнєцова // Вісник української академії банківської справи. – 2009. – № 2.